

VI. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

УДК 341.362.1:347.799.4

Черниш Т.В.,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Криворізького факультету Національного
університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БОРОТЬБИ З МОРСЬКИМ ПІРАТСТВОМ

В статті проаналізовано основні організаційно-правові засади боротьби з морським піратством на сучасному етапі. Дійдено висновку про те, що процес вирішення світовим співтовариством питання кримінального переслідування за морське піратство має шанс зайняти тривалий період часу. При цьому, світовому співтовариству з урахуванням думки більшості членів ООН, необхідно створити спеціалізовану судову установу ad hoc та напрацювати міжнародне законодавство для її функціонування. Для прискорення вирішення питання необхідно максимально спростити процедуру створення суду та призначення суддів (можливо, за пропозицією РФ у відповідності до Розділу VII Статуту ООН).

Ключові слова: військово-морські сили у боротьбі з піратством, морське піратство, Сомалі, Рада Безпеки ООН.

В статье проанализированы организационно-правовые основы борьбы с морским пиратством на современном этапе. Автор пришел к выводу о том, что процесс решения мировым сообществом вопроса уголовного преследования за морское пиратство имеет шанс занять довольно продолжительный период времени. При этом, мировому сообществу с учетом мнения большинства членов ООН, необходимо создать специализированное судебное учреждение ad hoc и наработать международное законодательство для его функционирования.

Для ускорення рішення питання необхідно максимально упростити процедуру створення суду і призначення судей (можливо, за пропозицією РФ в відповідності з Розділом VII Уставу ООН.

Ключевые слова: військово-морські сили в боротьбі з піратством, морське піратство, Сомалі, Раді Безпеки ООН.

In article are analysed organizing-legal bases of the fight with sea piracy on modern stage. The Author came to conclusion about that that process of the decision by world community of the question of the criminal persecution for sea piracy has a chance to occupy rather long-lasting length of time. Herewith, world community with provision for opinions majority members UNO, necessary to create the specific judicial institution ad hoc and produce international legislation for his(its) operation. For speedup of the decision on a matter necessary greatly to simplify the procedure of the making the court and purpose judge (possible, on offer RF in accordance with Section VII Charter UN.

Keywords: naval power in fight with piracy, sea piracy, Somalia, the UN Security Council.

Постановка проблеми. Питання боротьби з незаконними актами проти міжнародного мореплавства у XXI ст. набувають все більшої гостроти та актуальності. Незаконні дії проявляються в різних формах, але загальне в них одне - насильство, що приводить до загибелі людей і чималих матеріальних збитків. Однак не можна погодитися з існуючою навіть у науковій літературі думкою, що співробітництво держав і діяльність їхніх органів, «спрямовані на вирішення проблеми охорони людського життя та майна на морі, виражається в розробці чотирьох основних груп документів: технічних стандартів, яким повинні задовольняти сучасні морські судна та інші об'єкти; місцевих і міжнародних правил, що регулюють безпечне плавання суден; правових і технічних норм, що дозволяють щонайкраще організувати пошук і рятування людей і майна на морі; техніко-правових умов і заходів щодо запобігання

забруднення морського середовища та зменшення наслідків аварійних розливів нафти та інших шкідливих речовин» [1, 61].

Аналіз дослідження даної проблеми щодо боротьби з морським піратством показує їхню доволі часту фрагментарність, зосередження основної уваги на віддзеркаленні проведених протипіратських операцій, проте правовий аналіз такого явища присутній лише у деяких авторів: А.Л. Колодкін, К.А. Бекашев, Л.Н. Галенська, А.М. Ібрагімов, Є.Г. Ляхов, Л.А. Моджорян та деякі інші. Тому **метою** цієї статті є визначення основних організаційно-правових засад боротьби з морським піратством на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Боротьба проти піратства, що ведеться державами з давніх часів і дотепер є ефективною тільки тоді, коли вона здійснюється за планом, повсюдно та безупинно на основі міжнародного співробітництва. Відступу від принципу універсального міжнародного співробітництва в боротьбі з піратством та іншими незаконними актами проти міжнародного мореплавання ведуть до їхнього відродження та дедалі більшого поширення.

Ефективна боротьба з піратством можлива тільки в результаті міжнародного співробітництва. Ще в 1668 р. Дженкіс писав: «всі пірати та морські розбійники перебувають, як я вважаю, поза законом всіх народів, тобто не підлягають захисту правителів і законів. Кожний повинен бути уповноважений і озброєний для боротьби з ними як із заколотниками та зрадниками, для того щоб придушити й викоринити їх» [2, 52].

Цю позицію можна порівнювати із рішенням лорда Стоуелла у справі судна «Le Louis», в якому стверджувалося, що «не може бути миру із професійними піратами. Вони вороги кожної країни, і тому стосовно них завжди діють надзвичайні права війни» [3, 386].

Базові правові основи боротьби з морським піратством були закладені такими міжнародними нормативними документами: 1) Женевська конвенція про територіальне море та прилеглу зону від 1958 року. У статтях 14-20 Конвенції визначається обов'язок кожної держави боротися проти піратства. Визначення піратства й піратського судна, відповідальність за захоплення суден є основними елементами

конвенційних положень, які реалізуються Міжнародною морською організацією; 2) Конвенція ООН з морського права 1982 року. Статті 100-107, що безпосередньо регламентують питання боротьби з піратством, фактично повторюють статті 14-20 Женевської конвенції про територіальне море та прилеглу зону від 1958 року. Інші положення Конвенції ООН 1982 року також встановлюють правову основу для прийняття й введення до законодавства загальноприйнятих норм і стандартів, що забезпечують безпеку судноплавства; 3) Конвенція ООН про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 року, що регламентує боротьбу з незаконними актами поза територіальним морем, які не підпадають під визначення піратства; 4) Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі 1974 року (Конвенція СОЛАС-74); 5) Міжнародний кодекс з охорони суден і портових засобів (Кодекс ОСПС); 6) Низка резолюцій ІМО і рекомендацій Міжнародного морського бюро.

До 2008 року ООН та її спеціалізована установа ІМО ухвалили значну кількість резолюцій та рекомендацій, які мали попередити захоплення суден. При цьому фактично всі резолюції підтверджували виключну компетенцію Сомалі щодо затримання піратів в своїх територіальних водах. Але кількість захоплень в районі Африканського Рогу з року в рік збільшувалася. Резолюція Ради безпеки ООН №1816 від 2 червня 2008 року вперше встановила, що держави, які співробітничать з Перехідним урядом Сомалі та у відношенні яких уряд Сомалі завчасно направив повідомлення Генеральному секретарю ООН можуть: а) входити до територіальних вод Сомалі з метою припинення актів піратства та збройного пограбування на морі, так само як це дозволяється робити у відкритому морі щодо піратства у відповідності до норм міжнародного права; б) використовувати в межах територіальних вод Сомалі усі необхідні заходи з метою припинення актів піратства та збройного пограбування, так само як це дозволяється робити у відкритому морі щодо піратства, у відповідності до норм міжнародного права [4].

Зазначена резолюція стала основною нормативною підставою для започаткування 8 грудня 2008 року

антипіратської операції ВМС Європейського Союзу під назвою «Атланта» та у січні 2009 року операції багатонаціональних військово-морських під назвою Combined Task Force - 151 (CTF-151), яке складається з кораблів більш ніж 30 країн та ініційоване США. Оскільки для нашої держави проблема морського піратства має особливу актуальність, державні органи України вивчали питання залучення кораблів ВМС України до операції ЄС. Так, група Центру спецоперацій «А» Служби безпеки України та військовослужбовці 801-го загону ВМС України (боротьба з підводними диверсійними силами та засобами) готувалася до виконання завдань по боротьбі з піратами в Аденській затоці на одному з кораблів військово-морських сил нашої держави [5]. Проте 16 червня 2010 р. Верховна Рада України не підтримала законодавче підґрунтя антипіратської діяльності – проект закону України «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо проведення антитерористичної операції за межами території України [6]. Можна погодитись із законодавцем, що хоча сама ідея залучення спеціальних підрозділів України у боротьбі з піратством за межами держави повинна бути врешті-решт реалізована, але проект закону викликає багато питань як стосовно процедури використання таких сил, так і порядку керівництва та координації їх діяльності.

Міжнародна практика має три основні шляхи кримінального переслідування піратів:

1. Державами, які захопили піратів. На даний час це найбільш «юридично чистий» шлях кримінального переслідування піратів. Проте його практична реалізація наштовхується на значну кількість проблем. Так, не всі держави, що беруть участь у діяльності багатонаціональних сил, мають відповідне кримінальне законодавство. В Україні таке законодавство є. Зокрема, це стаття 446 «Піратство» Кримінального кодексу України. Але, відомі юристи-процесуалісти, наприклад, О.Бантишев слушно вважають цю статтю «мертвою нормою» [7, 67], адже держава не має будь-якої практики кримінального переслідування піратів. Згідно з ч.3. ст.112 Кримінально-процесуального кодексу України (КПК)

розслідування зазначеного злочину покладено на Службу безпеки України.

Але здійснення кримінального переслідування як в Україні, так і в багатьох інших державах світу, пов'язане із значною кількістю процесуальних проблем. Так, згідно зі ст.3 КПК України чинність норм кримінально-процесуального законодавства обмежується виключно територією України. Отже, для кримінального переслідування піратів необхідна їх фізична доставка на територію України. Але, у свою чергу, це ускладнено необхідністю дотримання процесуальних строків тримання під вартою, отриманням санкції суду на взяття під варту і т. ін. Таким чином, для кримінального переслідування піратів в Україні (так само, як і в більшості інших держав) необхідні значні кошти, а сам процес на практиці є неможливим через недотримання процесуальних строків та наявністю ускладнень із збором доказової бази.

2. Передача піратів іншим державам. Як правило, передача здійснюється державам, які знаходяться поряд з Сомалі, і в яких наявна відповідна законодавча база для переслідування злочинців. Зазначені дії можливі виключно на підставі двосторонніх міжнародних договорів про передачу злочинців. На практиці зі всіх країн Африканського Рогу законодавство щодо кримінального переслідування злочинців є тільки у Кенії, Танзанії та Еритреї. Фактично відповідні договори про передачу піратів з метою кримінального переслідування укладені лише з Кенією з боку США, ЄС та Великої Британії. 27 липня 2009 року уряд Сейшельських островів також уклав меморандум порозуміння з Великою Британією щодо передачі піратів.

Проте і цей шлях має значну кількість ускладнень, пов'язаних, перш за все, з особливістю процесуального законодавства приймаючої сторони. Так, наприклад, кримінально-процесуальне законодавство Кенії містить норму про обов'язкову присутність на судовому процесі свідків обвинувачення. Отже йдеться про присутність командира та членів військового кораблю, що вступає в протиріччя з національним законодавством (як правило, військовими статутами) багатьох країн.

3. Організація кримінального процесу в рамках існуючих міжнародних трибуналів. Практично єдиним таким трибуналом є Міжнародний кримінальний трибунал, оскільки тільки він є загальносвітовою постійно діючою кримінальною судовою установою, яка не входить до структури ООН. Але його компетенція обмежена злочинами геноциду, військовими злочинами та злочинами проти людяності. Здійснення правосуддя Міжнародним кримінальним трибуналом по відношенню до злочинів, пов'язаних з морським піратством, вимагатиме змін до Римського статуту. У зв'язку з цим, можна прогнозувати, що впровадження такого шляху кримінального переслідування піратства займе як мінімум кілька років (потрібна ратифікація 110 країн світу). Окрім цього, необхідно також враховувати, що Римський статут підписали, але не ратифікували 39 країн світу, в тому числі і Україна (також США, РФ, Ізраїль та ін.), отже вони не беруть участь у діяльності суду.

27 квітня 2010 р. за ініціативи РФ Рада безпеки ООН прийняла резолюцію №1918 щодо проблеми морського піратства. Резолюція передбачила обов'язок Генерального секретаря ООН зробити у 3-х місячний строк доповідь щодо варіантів судового переслідування осіб, підозрюваних у піратстві [8]. 25 липня 2010 р. Генеральний секретар ООН презентував свою доповідь на засіданні РБ ООН, в якій запропоновано 7 варіантів створення чи використання вже наявних судових установ для переслідування морських піратів: 1) збільшення допомоги ООН з метою зміцнення потенціалу держав у регіоні для судового переслідування та ув'язнення осіб, які є відповідальними за акти піратства та збройного пограбування на морі біля узбережжя Сомалі; 2) створення сомалійського судового органу, який проводитиме засідання на території будь-якої третьої держави в регіоні за або без участі ООН; 3) створення спеціальної палати в рамках національної судової системи однієї чи кількох держав регіону без участі ООН; 4) створення спеціальної палати в рамках національної судової системи однієї чи кількох держав регіону з участю ООН; 5) створення регіонального трибуналу на основі багатосторонньої угоди між державами регіону за участі ООН;

б) створення міжнародного трибуналу на основі угоди між державою регіону та ООН; 7) створення міжнародного трибуналу шляхом резолюції Ради безпеки ООН на підставі глави VII Статуту ООН [9].

Таким чином, практичні шляхи кримінального переслідування піратів доповнюються ініціативою (з її різними модифікаціями) щодо заснування спеціальної міжнародної судової установи для розгляду відповідних кримінальних справ. Зазначений шлях має як позитивні, так і негативні моменти. Позитивними моментами є остаточне вирішення питання з юрисдикції став щодо піратства та об'єднання в одній міжнародній установі практики розгляду кримінальних справ. При цьому при формуванні такої судової установи вже можна враховувати практику створення трибуналів *ad hoc* (Міжнародний трибунал з колишньої Югославії, Міжнародний трибунал по Руанді); змішаних трибуналів (спецсуд для Сьера-Леоне, спецтрибунал по Лівану) та національних судових палат з міжнародним компонентом (Камбоджійський суд, Судова палата в Боснії).

Негативними моментами є: тривалість процесу створення спеціального міжнародного трибуналу; значна вартість цього процесу; відсутність прецедентів та міжнародного законодавства для розгляду справ про піратство; можливість оскарження підсудними юрисдикції розгляду справи саме спеціальним судом. Окрім цього, як показує міжнародна практика, діяльність такого суду складно припинити без наслідків, оскільки необхідно тривалий час після ліквідації виконувати процедури із захисту свідків та архівному зберіганню справ (аналогічні проблеми виникали при ліквідації Міжнародного кримінального трибуналу для Руанди та для колишньої Югославії) [10, 4].

Україна також вносить свій вклад у розвиток міжнародного законодавства з цього питання. Зокрема, в кінці жовтня 2010 р. наша держава представила на розгляд ООН проект Всеохоплюючої конвенції про боротьбу з актами піратства на морі [11]. Проект містив низку норм щодо переслідування піратів, попередження «відмиванню» доходів, отриманих піратським промислом, проведення спільних між

країнами кримінальних розслідувань. Окрема увага приділена створенню Спеціального суду з розгляду справ про морське піратство, який має складатися з семи суддів, які призначаються Генеральною асамблеєю ООН. Пропонується також, що за рішенням суду злочинець відбуватиме покарання в країні зі списку держав, які висловили Раді безпеки ООН готовність примати таких осіб.

Аналіз статей конвенції дозволяє зробити висновок, що певні її положення будуть підтримані міжнародною спільнотою, але не все документ загалом. Окрім того, що прийняття такого міжнародного документу та створення у відповідності до нього спеціального суду розтягнеться на достатньо тривалий термін (за оцінками автора не менше 3 років), так і багато положень документу вже закріплені чинними міжнародними актами.

Висновки. Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що процес вирішення світовим співтовариством питання кримінального переслідування за морське піратство має шанс зайняти тривалий період часу. При цьому, світовому співтовариству з урахуванням думки більшості членів ООН, необхідно створити спеціалізовану судову установу ad hoc та напрацювати міжнародне законодавство для її функціонування. Для прискорення вирішення питання необхідно максимально спростити процедуру створення суду та призначення суддів (можливо, за пропозицією РФ у відповідності до Розділу VII Статуту ООН). При цьому необхідно пам'ятати, що піратство – не регіональний злочин району Аденської затоки, а загальносвітова проблема. Отже створення національного суду з міжнародним компонентом (квазі-міжнародної судової установи), на наш погляд, буде заважати переслідуванню злочинців і не дасть змогу адекватно притягувати до відповідальності організаторів злочину.

Література:

1. Бекашев К.А. Безопасность на море. Нормативно–правовые аспекты строительства и использования судов: Справочник / К.А. Бекашев, В.Ф. Сидорченко. – Л.: Судостроение, 1988. – 240 с.
2. Прусс В.М. Понятие и конвенционное содержание пиратства / В.М. Прусс // Актуальні проблеми політики. – 2005. – Вип. 27. – С. 49 – 58.

3. Коломбос Д. Международное морское право. Перевод с английского / Коломбос Д. – М.: Прогресс, 1975. – 782 с.

4. Резолюция СБ ООН №1816 (2008) Положение в Сомали. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1816.htm>

5. Богданов Д. Предложения Украины по борьбе с пиратством, от которых трудно отказаться /Д. Богданов // Defence express 22.09.10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.defence-ua.com/rus/hotnews/?id=33059&prn=yes>

6. Проект закону України «Про внесення змін до Закону України «Про боротьбу з тероризмом» щодо проведення антитерористичної операції за межами території України, реєстр. №4105 від 23.02.09 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

7. Бантишев О. Актуальні проблеми протидії піратству на сучасному етапі / О. Бантишев, М. Гуменюк // Вісник Харківського національного університету. Серія: Право. – 2008. – № 819. –С. 66-71.

8. Резолюция СБ ООН №1918 (2010) Положение в Сомали. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/331/41/PDF/N1033141.pdf>

9. Доклад Генерального секретаря о возможных вариантах содействия достижению цели судебного преследования и заключения в тюрьму лиц, ответственных за акты пиратства и вооруженного разбоя на море у побережья Сомали. – [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2010/394&referer=/english/&LangR

10. Будаков М.О. Міжнародно-правові проблеми боротьби з морським піратством: аспекти кримінального переслідування / М.О. Будаков // Часопис Академії адвокатури України. – 2010. – № 4. – С. 1 - 6.

11. Проект всеобъемлющей конвенции о борьбе с актами пиратства на море. – [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/570/08/PDF/N1057008.pdf>